

# SAMLAREN

TIDSKRIFT UTGIFVEN

AF

SVENSKA  
LITTERATURSÄLLSKAPETS  
ARBETSUTSKOTT

*TRETTIOFÖRSTA ÅRGÅNGEN*

1910

UPPSALA

---

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG 1910



## Kyrkostötoschopia Saebyensis.

Af

**Johan Mortensen.**

I stort sedt utgör sextonhundratalet själfva brytningspunkten i den moderna litteraturhistorien. Renässansen löper under detta sekel sin upplösning till mötes, och under det att skenbart de antika mästerverken alltjämt utgöra mönstren, uppträda förstulet dikter af helt annat skaplynne. Under senare delen af århundradet behärskar Boileau smaken, och obestriddigen utgör det ett utmärkande kännetecken för hans skola, att den med större anslutning och större ledighet rör sig i den latinska och grekiska diktens anda än någon tidigare riktning. Det är först Boileau, som i sina satirer och epistlar uppnår hela den eleganta, kåserande samtalston, som är egendomlig för Horatius och Juvenalis. Ingen komediförfattare har förstått att på ett mera kongenialt sätt utnyttja Plautus och Terentius än Molière, och Racine har i nästan alla sina tragedier behandlat klassiska motiv.

Och dock är det just inom denna krets af författare, som brytningen med det antika idealet nästan omärkligt försiggår. Racines tragedier äro djupt kristliga till sin anda, och öfverallt har han ur sina antika ämnen bortstrukit, hvad som icke omedelbart kunde förstås af samtiden. I hvilken grad han var besjälad af tidens eget lif framgår redan af det faktum, att man i hans tragedi "Berenice" trott sig återfinna "Le roi Soleil's" egen ungdomliga kärlekssaga. Molière står visserligen i en komedi som "L'Avare" ännu nära Plautus, men huru modern är icke "Tartuffe" eller "L'Ecole des femmes" och "L'Ecole des maris". "Misantropen" var så godt som obegriplig för Molières samtid. Denna frihet från antiken midt under det man

betraktade dess mästerverk såsom oupphinneliga mönster hade också till en viss grad varit utmärkande för högrenässansen i Italien; men färgerna äro olika blandade. Där är denna frihet naiv: man skjuter omedvetet sin egen tids föreställningssätt in i antikens klädedräkt. Det gäller till och med om Polizianos på romarspråket författade dikter. Här är det däremot redan en nästan medveten brytning. Allt skarpare ter sig afståndet från antiken, och i striden mellan *les anciens et les modernes* har man förspelet till hela den moderna litteraturen under de tvenne sista seklen. Några decennier senare och man har på andra sidan kanalen frigjort sig från de gamla mönstren, och man är på väg att skapa en ny litteratur af romaner, essayer och visor till aflösning af tragedien, odet och den versifierade satiren.

I denna upplösningsprocess spelar äfven den komiska litteraturen en icke obetydlig roll. Hela den realistiskt burleska skola, hvars chef är Scarron, står i den nya tidens tecken. Parodien och travestien, två litteraturarter som blomstra under sextonhundratalet, vittna tydligt om att man aflägsnar sig från antiken. Visserrligen har man ofta sagt, att löjet icke behöfver utesluta vördnaden och anfört medeltidens exempel, hvilken i sina skämtdikter drifver ett hejdlöst gyckel med både helgon och djäflar. Det kan ju ligga något riktigt i detta resonemang men lika säkert är det också, att skämtet ofta upprepadt förslöar det allvarliga intresset för föremålet. När man därför finner den antika epopeen förlöjligad i dikter sådana som Francesco Bracciolinis *Schernò degli Dei* (1618—1626), Scarrons *Le Virgile travesti* (1648 o. ff.), Blumauers *Virgils Aneis travestiert* (1784) antyder detta, att hela den mytologiska apparaten spelat ut sin roll — åtminstone i den form, som man dittills användt den. Och samma tendens är också den osynliga men bärande tanken i den parodiska hjältedikten, eller såsom den ofta också kallas den heroiskt komiska hjältedikten, i hvilken obetydliga händelser ur hvardagslifvet besjungas med all den högtidlighet och allt det patos, som utmärker den antika hjältedikten, särskildt sådan den framträdt i Virgilio praktfulla sånger till Aeneas och Juliernas ära. Effekten af dessa parodier och travestier på den antikiserande

diktningen kunna närmast parallelliseras med den upplösande verkan, som Cervantes' Don Quijote utöfvade på Medeltidens sentimentala och äfventyrsfulla riddarromaner. Den förebådar och beledsagar hela genrens utslocknande.

Den äldsta dylika parodiska hjältedikt i den nyare tiden (antiken hade som bekant också haft sin parodi på hjältedikten: *Batrachomyomachia*) är Alessandro Tassonis kvicka sånger om den strid, som utbröt mellan Bologneserna och innevånarna från Modena, därför att de senare från de förra under ett ströftåg bortröfvat ett tarfligt ämbar. Det var *La Secchia rapita*, som gaf Boileau lust att rimma sitt lilla epos *Le Lutrin*, en dikt, som är väl komponerad och elegant skriven, men knappast äger någon högre grad af *vis comica*. Den engelska litteraturen äger i Popes "*The Rape of the lock*" (1712—1714) en dikt af samma karaktär, och den danska i Holbergs *Peder Paars* (1719 o. ff.), kanske mästerverket i hela genren.

Den svenska litteraturen besitter visserligen icke någon heroisk komisk dikt af sådant mästerskap som Peder Paars, men riktningen har dock äfven i Sverige lämnat spår efter sig. År 1766 publicerades i Gjörwells tidskrift Svenska Magazinet *Kurriaden eller et minnesquäde öfver den oförlitnelige ekorren, Kurre benämnd, som med döden afgick i Stockholm år 1765*. Dikten omtrycktes sedan i Svenska Parnassen 1784 och återfinnes äfven i Vitterhetsarbeten af Christoffer Bog. Zibet. Upsala, P. Hansellis förlag. 1853.

Redan denna dikt uppenbarar ett drag, som sedan återfinnes i alla dessa svenska parodier: den anspelar på en bestämd, verklig tilldragelse, en eller annan hvardagshändelse, som besjunges med epopeens pompösa epitet och i dess högtidliga ton. Zibets dikt, hvilken utmärker sig genom en ledig diktion men icke öfverväldigar genom sin kvickhet, utgör ett grafkväde öfver en ekorre, som blifvit sönderklämd i en dörr.

Mera bekant än Kurriaden torde *Boråsiaden* vara att döma efter diktens täta förekomst i samlingar och de anspelningar, som finnas om den i den samtida litteraturen.

Författaren var *Olof Rudbeck d. y.* (1750—1777). Rudbeck uppgifver i diktens företal, att han författat dikten kort efter det Hof-

manska upproret. Detta ägde rum 1765. Hammarsköld uppger ännu närmare, att dikten författades, då Rudbeck var 17 år gammal, således år 1767. Den omarbetades emellertid senare och utkom först 1776 under titeln: *Boråsiade* (omtryckt 1783 och 1820).

Diktionen är ledig, men ännu frihetstidens, närmast Dalins. En vers i dikten för till och med omedelbart i tankarna ett af Dalins oftast citerade verspar. Det heter nämligen i tredje sången:

Hvad eken är bland träd Olf ibland kämpar var

Jämför därmed Brynhildas replik i tragedien af samma namn, sjätte inträdet:

... Bland trån är cedern stolt, bland foglar örnen ljungar,  
Bland djur går lejon först och Sigurd Sven bland Kungar.

“Boråsiaden“ handlar om ett “oväsande“, som kämpen Håffman uppväckte mot Borås stad, och hvilket anfall slutligen tillbakaslogs af stadens borgmästare Edbom.<sup>1</sup> Själva bataljen mellan Hofmans bondeskara och Borås’ rådmän och öfriga stadsborgare med den hjältemodige borgmästaren iförd allongeperuk i spetsen — en batalj, som enligt hvad författaren själf uppgifver i företalet till sin dikt aldrig ägt rum — finnas vissa likheter med den heroiska strid, som Peder Paars utkämpar mot fogden och Anholts innevånare; eljest erinrar Boråsiaden till hela sin läggning närmast om Boileaus dikt “Le lutrin,“ men äger intet af Peder Paars kraftiga skämtlynne. Lyckligast är författaren i de rent beskrifvande partierna af sin dikt.

Fransk till anda och framställningssätt är också samma författares dikt “Neri“, en skildring af en procentare. Det är en satir i Boileaus stil, icke en burlesk.

En annan skämtdikt, *Pageaden*, som i Biograf. lexikon, del 12, uppgifves vara författad af Rudbeck är skriven af Johan Magnus Lannerstjerna. (Jmfr Bygdén, Sv. Anonym- och pseudonymlexikon, II, s. 250). Denna dikt, af hvilken första korrekturarket, förvaradt i Uppsala Universitets Bibliotek, finnes kvar, har för öfrigt en annan karaktär än ofvannämnda burlesker. Det är en ganska kvickt

<sup>1</sup> Om detta Hofmans uppror se FRYXELL, *Berättelser ur Svenska historien*, del 41.

och lifligt skrifven satir öfver pagernas lefnadssätt. Den vidare tryckningen förbjöds af Gustaf III, sedan han tagit kännedom om det redan tryckta. Af sekreteraren Gahm skänktes det bevarade arket år 1787 till Math. Floderus; af denne lämnades det sedan till Uppsala Universitets bibliotek, allt enligt anteckning i Uppsala Universitets Biblioteks exemplar.

Rudbeck nämner i företalet till sin Borásiade, att han äfven ämnat skrifva en kritik öfver sin egen piece, "men det hade varit ovant att se en Auctor häldre dömma än förbättra sit verk". En punkt ville han dock icke underlåta att rikta en anmärkning emot, nämligen "at då Grekiske Guda-magter med all Homerisk alfvarsamhet infördes i det förunderliga (le merveilleux) af poemen, var det et fel i sammansättningen, som nu blifvit oboteligt. Thor, Odin med flere det Götiske Wallhalls styresmän hade kunnat med mera billighet användas".

Detta yttrande, dateradt 1775, är i och för sig ganska intressant. Det är nämligen ett af de många vittnesbörd från denna tid om att den nordiska mytologien åter började komma till heders. På skandinaviskt område fördrivas småningom Olympens gudar af Asgårds. Rudbecks anmärkning är ett utslag af den göticism, som dock först med nyromantiken skulle intaga en segrande plats i vår vitterhet.

Det tyckes emellertid som om Rudbecks ord ej förklingat ohörda. År 1776 utkom i Stockholm, tryckt hos Lars Wennberg *Widur, Kämpedicht i tvänne sånger*. Det är en tillfällighetsdikt, en bagatell på tre sidor i liten kvarto, hvilken icke vittnar om någon större förtrogenhet med pennans skötsel. Författaren är också okänd. Handlingen rör sig om en patron, Vidur vid namn, som en aftonstund vid solnedgången går ut för att betrakta sina åkrar. Därvid mötes han af en ko, som kommit in på hans ägor. Då han vill drifva bort den, råkar han i strid med karingen, som äger kon. Han piskar upp henne, men då hon med sina gälla rop ditlockat ytterligare två karingar, slutar striden därmed, att den manhaftiga patronen måste taga till flykten. Ett svagt återsken från Peder Paars kan möjligen också spåras i denna dikt. Dess största märkvärdighet ligger eljest säkerligen i en viss sträfvan efter is-

ländsk prägel. Denna framträder dels i hjältens namn, dels i dik-  
tens undertitel af kämpavisa — en term äfven använd af Dalin  
och andra. Och slutligen tycker man sig också spåra den i första  
sångens första vers.

Wid Switjods Hufvudstad en ö belägen är . . .

I de inledande verserna anropas dock Mars, och den obekante  
författaren till Widur har således lika litet som den ungdomlige  
Rudbeck lyckats frigöra sig från antik mytologi för att i stället  
rikta sin satir mot förfädernas gudar.

En lokal händelse är det åter, som gifvit anledning till dikten  
*Barrabasiade i tvänne sånger. Göteborg, 1778. Aftryckt hos Imma-  
nuel Smitt, Kongl. G. Boktryckare.* Dikten handlar nämligen om,  
huru en person, som kallas "vår vän" vintertiden i släde begifver  
sig ut för att besöka sina vänner på en kinafarare (således ett af  
ostindiska kompaniets fartyg). "Vår vän" angifves som skald:

Pegasen är den häst, vår Wän väl brukar mäst  
Men den var just i skjuts; ty skulle Lill' Jeans häst  
Få hedern denna gång, att med vår Wän forttrafva.

På vägen stannar han hos en ryktbar fe, som bor i ett skönt  
och präktigt slott, under hvilka allegoriska benämningar en värds-  
husvärdinna efter den närmare beskrifningen tyckes dölja sig. Hon  
söker afråda skalden från resans farlighet, men då detta icke lyckas,  
gifver hon honom något "ludet" med på vägen, hvarmed bör för-  
stås en slädfäll, fast uttrycket längre ned i dikten äfven får en  
mera tvetydig tolkning. Resan ut går lyckligt, "då Neptun ej  
rörde sig," hoc est, då isen bar. På hemresan från skeppet efter  
undfången välplägnad, då Barrabas, en af vännerna, kör före som  
lots, går det emellertid icke bättre än att denne kör ned i en  
vak; skalden skulle också följt efter om icke Neptunus haft för-  
barmande. "Vår vän" utbrister också patetiskt:

O välbevågna Fee! . . .  
Om jag ditt råd dock följt . . .

Hafvets gud nöjer sig med att såsom offer taga resenärernas  
hästar men släpper dem själfva.

Det är således icke ett alltför spännande vinteräventyr, som på detta sätt i en viss anslutning till Peder Paars mytologiserats, och troligen hafva både "vår vän", "Lill' Jean" och Barrabas vid något nytt samkväm, vid hvilket en rykande bål, serverad i ost-indiskt porslin, utgjort centrum, fröjdats öfver att höra dikten föreläsas och se såväl hästen som sina respektiva personer förevigade på ganska goda alexandriner.

Författaren till denna dikt har länge varit okänd. Redan i Samlarens första årgång hade Bibliotekarien L. Bygdén infört en fråga, om någon kunde upplysa, hvem författaren var. Samtidigt meddelades följande anteckning, som läses i ett af Uppsala Biblioteks exemplar, af J. H. Lidéns hand:

"Då hr Kongl. Bibliothekarien och Brænvins Fiscalen Simmingsköld körde ned' på isen, men olyckligtvis kom åter up." Och Bygdén tillägger: "Anledningen till detta sista föga fromma tillägget, har man naturligen att hämta i denne Johan Simmingskölds senare öden, sådana de framstå t. ex. i Fryxells Berättelser ur Sv. historien, D. 44, s. 105—109."

Svaret på ofvanstående fråga läses i Samlaren för 1906, sid. 112, not. 2 i en artikel af Otto Sylwan, "Några notiser om Leopold". Sylwan meddelar där följande utdrag ur P. Alströmers bref till Gjørwell af d. 11 mars 1778:

"Härhos följer ett vackert opus från Göteborgska tryckeriet. Det är ett poem öfver Simmingsköld, när han körde ned på isen och hade lånt en slädfäll af fru Oberseher, som håller värdshus  $\frac{1}{2}$  mil utom staden, hvilken slädfäll blef kvar i vaken, men sedan återficks. Denna fru Oberseher är den fordom vackra Mademoiselle Christiernin, som länge låtit offra på Veneris altare. Hon var hushållerska hos general Wolfrath, men är nu gift och har ett skönt värdshus. Borgmästare Pettersson har skrivit detta poem, men hon är ganska ond för det han och Simmingsköld skämtat med hennes ludna."

Utän tvifvel skulle ett närmare genomgående af denna tids tillfällighetsdiktning bringa i dagen ännu flera liknande försök<sup>1</sup>. Det

<sup>1</sup> Sedan denna uppsats gått i trycket har jag påträffat en annan liknande dikt: *Resan till Eklunds källa, första sången*; den läses i *Svenska magasinet*, 1766, aprilnumret.

må emellertid vara nog att ytterligare dröja vid en nämligen *Säbomiade, 1784. Läsning i mulet väder*. Hammarsköld-Sondén, Svenska Vitterheten, sid. 292 nämner, att dikten tryckts i Falun 1783. Enligt uppgift i Uppsala univ. bibl. och Kongl. bibl. finnas där endast exemplar, tryckta i Stockholm hos Johan Christopher Holmberg, 1797. På diktens titelblad angifves att händelsen tilldragit sig 1784 (Säbomiade 1784). Hammarskölds datering, att dikten först tryckts i Falun 1783, är därför troligen ett misstag.

Författaren till denna dikt heter enligt anteckning på Uppsala Universitets Biblioteks exemplar Fahlén.

Innehållet i denna dikt vittnar om en synnerligen förtrogen kännedom om krogar och krögare i Falutrakten. Det utgöres också af en suputs lefverne i dessa bygder. Förordet, som den lärde juridiska författaren kallar för *Underrättelse*, väl för att i häfdvunnen form fästa sina medbröders uppmärksamhet på sin hjälte, hvilkens öden han själf tyckes hafva lärt känna bakom domareskranket och hvilken han förutser i sinom tid äfven kan falla inom deras domvärjo, innehåller på prosa en skildring af hjälten och hans lefverne i korta och koncentrerade drag.

“Min kära Säboms födelse och hemort är mig obekant, nog af, at han är til, lättja och bränvins smak tycktes vara honom medfödt, och uppfostran lemnad til dess naturliga böjelse. I *Stockholm* lärde han sig måla och förgylla, är och värckligen i det senare en bättre bönhas. Hans stora öde kallade honom ifrån värckstaden til besökare, att så mycket vigare komma på krogen. Det måtte vara ett fel i lönings staten, at pengar aldrig räcka til för fyllhundar; Säbom var skyldig på alla närings-ställen. Om det var längtan att få se verlden eller at komma undan sina björnar vet jag ej; men han sökte transport, och under resan giftade sig i Fahlus stad. Ändteligen blef hans lycka mogen, han kom som tullnär till Dalarna. Det var Societetens fel, som ej placerade honom nära krogen. Säbom hade en half mil efter bränvin; Lönen var för liten, syslan försummades, han råkade i balance och blef afsatt. Lifvet är kärt, han kunde ej föda sig själf, ergo måste hustru och barn svälta. Han var nog olyckligt gift med en maka som ej ville sup

och tola detta öde, hon återfor med barnen til sina föräldrar. Säbom donckade efter, kom lyckligen till Fahlun och blef skild vid hustrun, målade och söp; mästaren var lat, crediten förlorades, skåpdörarna på alla krogar voro fulla med debet och Säbom desperat. Han geck från Fahlun med sin fide-comissegendom, en grå surtout donerad af en utsliten kappräck. Alla krogar besöktes under vägen, och flere supar anammades, som til facit utgjorde ett godt rus. Ändteligen hann vår hjelte til Tuna socken 2 mil från Fahlun stad. Logie togs hos gästgifvaren Ekberg därstädes under förevändning at han vore kallad at förgylla spiran på kyrek-tornet, som ej kunde börjas förän prosten hemkom, och lyckligt vis var han bortrester: emedlertid blef Säbom skyldig flera plåtar. Säbom hade inga pängar, nödgades stjela sig från Ekberg, som skämde hela crog-crediten i Bro. Allt var förloradt, och hjelten måste börja måla. Han feck både arbet och pängar af prosten; men min k. Säbom söp upp för-laget och arbetet är ännu ogjort. Säbom hörde at patron på Grängshammar var en god herre. Dit vandrade vår hjelte, sedan han förut flyttat logie til Lass Göra i Hedeby och knipit honom på 3 plåtar. Wid bruket skulle Säbom förgylla en stenstyl, ett arbete för 3 à 4 dagar; men mästaren mädde för väl at brådska, taflan blef ej färdig på 6 veckor och patron ledsen. Säbom hade fått penningar at på Sæthers apothek köpa ingredientier; men söp up myntet och räkningen måste betalas vid bruket. Han afskedades och begaf sig til Buskåker, besökte 2:ne krogar under vägen; men feck ej borga, förän hos Gyllmor i Romme; spatserade till Stina Millberg i Buskåker, en jungfru om 60 år, Krog-nymph och postmästare“.

Både af “Underrättelsen“ och själfva dikten framgår det, att den “käre Säbom“ närmast tillhör det följe af Fredmans figurer, som Bellmans geni framfödt. Den enda mytologiska figur, som här anropas och spelar någon roll, är också Bacchus.

Det återstår emellertid ännu en dikt på svenskt område af denna heroiskt komiska art, hvilken är värd ett ögonblicks uppmärksamhet såsom den obestriddligen intressantaste inom hela gruppen. Dess titel är *Kyrkostötoschopia Saebyensis eller Eric Jonssons, Kyrko-*

*väktares, Brofogdes samt Orgeltrampares Lefvernes Beskrifning. Första delen. Norrköping, år 1781. Tryckt hos Joh. Benj. Blume, Kongl. Previligerad Boktryckare. 1—IV + 152 sidor. 4:o. (4 kopparstick).*

Af denna dikt finnes numera endast denna första del, hvars innehåll i det följande närmare skall beskrivas. Dikten har emellertid ursprungligen haft ett större omfång såsom framgår af följande bref från Clas Livijn till Leonard Rääf, dateradt Brunneby den 13 september 1815:

“Något exemplar af Kyrkostötoscopian fanns ej hos min farbror Krigs Rådet Livin, ehuru han ägt 4 deraf, hvarför han ej heller kunnat uppfylla Atterboms (som der tillbragt 3:ne veckor denna sommar) önskan att få läsa den. 2:dra och 3:dje delarne af detta verk voro färdige i mnskrpt vid författarens död 1789 och lämnades till en aflägsen släkting, Capitain Pettersson, nu engagerad vid Tullverket i Calmar, som skulle besörja deras tryckande, men på flera gjorda efterfrågningar förklarar dem vara förkomne, utan att kunna uppgifva sättet. Af samma författare, Major Zachris Livin, fanns dock qvar en samling af anecdoter, circa 18 ark 4:o, mest innehållande repartier af Svenska personer och utur 7-åriga kriget. Dessas handstil utviste, att det exemplar af Kyrkostötoscopian, som du fått låna, var författarens egen handskrift.“

Zacharias Livin var född i Säby i Jönköpings län 1726 och härstammade från en gammal prästsläkt med vidsträckta förgreningar i Östergötland och norra Småland. Fadern var prosten Botvid Livin, född i Säby 1681; “en berömelig man“ kallar honom Håhl i Linköpings stifts herdaminne.

Han var icke farbror till författaren af Spader Dame, Clas Livijn, som denne uppgifver i ett bref till Lorenzo Hammarsköld, den 2:a april 1811, hvilket finnes aftryckt hos Frunck, Bref rörande nya skolans historia, sid. 268, utan farfars kusin.<sup>1</sup>

Zacharias Livin blef student i Uppsala 1743. Han stannade emellertid icke länge vid universitetet utan ägnade sig snart åt den

<sup>1</sup> Kanske afser emellertid C. Livijn med uttrycket »farbrors Kyrkostötoscopia» icke författaren Z. Livin, utan sin farbror, krigsrådet Livin, hvilken ägde boken, och hos hvilken han säkerligen först gjort bekantskap med den. Jfr. med detta antagande ofvan citerade bref till Rääf.

militära banan. Redan följande år 1744 finna vi honom som fördubblingskorporal vid Smålands dragonregemente och han avancerade sedan i graderna, så att han blef kornett vid Blå husarerna 1758, löjtnant 1759 och ryttmästare vid Smålands kavalleri 1768. Samma år valdes kan enhälligt af Stockholms borgerskap till stadsmajor i hufvudstaden. Från denna befattning erhöi han afsked 1771, hvarefter han bosatte sig på sin egendom i hembygden. 1788 dog han,<sup>1</sup> sysselsatt med att upprätta en frikår, med hvilken han ville deltaga i kriget mot Ryssland.

Hans arbete finnes omnämndt af Hammarsköld-Sondén Svenska Vitterheten, sid. 260, af Wieselgren i Sveriges Sköna Litteratur, IV, sid. 780. Den senare yttrar: "Livijn (sic!) Zach., är ännu kär för ungdomen i allmogens boningar, der man någon jultids qväll letar upp *Kyrkostötoschopia Saebyensis* eller *Eric Jonssons Kyrkoväcktares . . . lefvernesbeskrifning . . .* Äfven de bildade böra dock känna tonarten hos denne skildrare af svenskt folkliif." Wieselgren citerar därefter som prof Livins skildring af julafton.

Wieselgren har rätt i sitt korta omdöme. Boken förtjänar, att man ett ögonblick dröjer vid den originella och sant humoristiska skildringen.

Kyrkostötoschopian föregås af en anonym dikt i två strofer stäld Till Auctor, i hvilken författaren och hans dikt i verser, som ej vittna om någon större formtalang, jämföras med Baron Holberg och Peder Paars. I förordet gör Livin själf denna jämförelse mellan den danske hjälten och sin egen, då han yttrar:

"Här ser min Läsare framträda på Werldsens Skådeplats en Hjelte, som utan minsta afprutning, bör taga rangen af *Peder Paars*, hvars Bedrifter den wittre Baron af *Hollberg* med stort bifall widlöftigen beskrifvit. Jag vågar frimodigt tilägna min Heros företrädet: will jag först omröra bådes födsel, så är om Paars litet eller intet nämnt, som kan gifva uplysning om dess härkomst; häremot är *Eric*s Födelse uttryckeligen wid handen gifwen, åtminstone på Fädernet, hvilket härefter, år ifrån år, lærer för något hvar blifva swårare och swårare at leda i sannolikt bevis."

<sup>1</sup> Så uppgifves hans dödsår i *Sv. Släktboken*. V.; den vanliga uppgiften är 1789.

Att det är Peder Paars som frestat pennan i handen på den svenske officeren framgår också af hela andan i dikten, om han också förstått att bevara en viss själfständighet. Han är den ende af alla dessa svenska författare, som verkligen lyckats träffa den komiska tonen. Hans frodiga skämtlynne och lustiga humör präglade äfven hans mest grofkorniga infall.

Peder Paars är den första af Holbergs större satirer. Man kan i dikten skönja två olika element, dels en parodi, dels en allmän satir.

Den litterära parodien är som i alla dikter af denna art riktad mot det antika eposet och mot de antika gudarnes ingripande i en för öfrigt modern handling. Ämnet var ju tacksamt nog för skämt Huru barockt var det icke, att en man som var god kristen och om söndagarna gick i kyrkan, när han i passande högtidlig form ville besjunga en eller annan hjältebragd ur sitt fosterlands historia, plötsligt likt Homerus eller Virgilius, skulle börja anropa sånggudinnorna, som för honom intet annat voro än antikviteter, om kraft att värdigt besjunga sin hjältes öden. Och närhelst skalden sedan söker efter orsakerna till hjälten mångskiftande lifsvandel uppdyker alltid en gud eller en gudinna, som håller trådarna i sin hand. I denna heroiska stil är det också som Holberg besjunger den gode kälkborgaren Peder Paars resa från Callundborg till Aars. Afundens gudinna, Eolus, Neptunus såväl som Mars och Venus måste växelvis fram på scenen för att agera. Härunder citerar Holberg flitigt i noterna sina latinska författare, hänvisande på huru Virgilius och Ovidius förfarit på liknande sätt. Holberg med sitt torra men föga poetiska lynne har sett alla onaturligheterna för ett modernt sinne i detta manér, och endast Tassoni kan i folklig och lekfull kvickhet täfla med honom.

Likvisst om Holbergs dikt endast inskränkt sig till en dylik lek med en föråldrad antik, skulle vi säkerligen icke längre läsa den; åtminstone skulle vi icke finna den synnerligen rolig eller aktuell, då numera ingen skrifver epopeer. Parodien är i grund och botten bisaken, och det är den dråpliga satiriska mänskoscildringen, som gör Peder Paars till en enastående dikt inom hela genren.

Holbergs afsikt var att gifva en satirisk belysning af sin samtids fel och brister. Hans upprepade utländska resor, under hvilka han kommit i beröring med en mångfald personer och befunnit sig i så många underliga situationer, hade skärpt hans öga för allt det småborgerliga i hemlandets seder. Anholt och dess innevånare blifva till en bild af det danska samhället. Kälkborgeriet, vidskepligheten, småaktigheten blifva också de egenskaper, mot hvilka han riktar satirens pilar.

Båda dessa olika element, parodien på hjältedikten och den satiriska människoskildringen, återfinnas i Kyrkostötoschopian, men förändrade efter Livins uppfattningssätt och temperament och hela den olika anläggningen i dikten. Kyrkostötoschopians tvenne böcker handla uteslutande om hjältens födelse, hans barndom och hans lif fram till det sextonde året, hvilket formar sig till en serie af tämligen hvardagliga händelser. Gudarna hafva icke synnerligen mycket tillfälle att ingripa i den småländske bondpojken Eric Jonssons lif.

Men gudamaskineriet finnes, fast det tämligen löst och omotiveradt införes i dikten. Eric har en liten bock, som han köpt för sina besparingar. Den trivves först utmärkt, och hoppar glad och munter ikring på fälten. Men då är Afunden framme. Denna förmår en gammal "pulverhäxa" att skjuta ett trollskott mot bocken, så att denne blir svåra sjuk. Fama sprider denna nyhet kring bygden, och slutligen når den också fram till Bubona "gudinna för all slags fä och nöt". Gudinnan blir på det högsta uppbragt öfver att någon henne ovetande inblandat sig i hennes sysslor. Hon flyger upp till Olympen och nedlägger sin klagan för Jupiters tron. Denne misstänker att det är Pluto, som inlåtit sig på något skälmstycke. Han efterskickas och får bekänna, att han har försänkning hos häxan. Han berättar, hur han lärt känna henne och tidigare använt henne. När Pluto slutat sin berättelse nedsändes till jorden i Bubonas sällskap Aesculap med Flora och Apollo; bocken botas, sedan man funnit trollskottet.

Därefter försvinner gudamaskineriet och uppdyker först åter, fast i försvagad form, i andra bokens tredje kapitel. Där uppträder

åter gudinnan Afund, som icke förglömt att hennes konst slog felt, "då hon det förra streck med lilla bocken spelt". Med Sylvans hjälp för hon Eric vilse i skogen.

Hela detta gudamaskineri har emellertid en annan karaktär än hos Holberg. Som redan sagdt parodierar denne direkt Virgilius eller Homerus. Peder Paars inledes med en storm, och det beskrives, hur gudinnan Afund med Eolus' hjälp uppväckt denna för att förgöra hjälten. I noten hänvisas till Eneidens första bok, där Juno på liknande sätt söker förgöra Aeneas. Holbergs framställning är med andra ord öfverallt torrt satirisk. Själf utan allt sinne för heroisk poesi, roar det honom att framhäfva och öfverdrifva allt, hvad som förefaller honom onaturligt i de antika poeterna.

Hos Livin däremot har satiren nästan förflyktigats och ligger endast lätt dold bakom det hela såsom en viss skalkaktighet. Hans skildring af Olympen blir till en idyllisk målning i mytologisk stil. Den är icke heroisk utan bukolisk. Hufvudpersonerna äro icke Jupiter, Mars och Venus utan de lägre gudarna och gudinnorna. Det är högst berättigadt, att Bubona ingriper, och Jupiter tager också hela affären med bocken högst allvarligt:

Då Fama detta fall kring bygden börjar sprida  
 Och slutlig allting för Bubonas öron flög,  
 Som säkert trodde först, at man för henne lög.  
 Hon hade nylig sedt den lilla muntra bocken  
 Med hvad för lek och språng han följde gete-skocken  
 Och som hon alltid väl om denna hjorden tyckt,  
 War hon ock måner om dess foder, trefnad, rykt.  
 Det var ej än bekant, hvem detta strecket spunnit,  
 Hon ingen harfwetrå till den intriquen funnit;  
 Ty betet var ju sundt och watnet utan fel,  
 Hon trodde det war skämt och lutter apespel;  
 Tills hon fick ändtlig se det lilla usla kräket  
 Som utan svårighet hon kände strax på bräket.  
 Ej någon undra kan at hon det högt förtröt,  
 Hälst hon Gudinna war för all slags få och nöt.  
 Hon nog saktmodig war, och stod ej lätt at reta,  
 Och ingen kunnat förr Gudinnan så förtreta;  
 Men denna gång förgick och brast alt tolamod,

I hennes mun ett skum som på en fargalt stod.  
 Dess ögon utaf harm som klara facklor lyste  
 Och gallan rördes up, hon krumde sig och fuyste.  
 Ett illsket wredes mod upprörde henne så,  
 At hon båd' trött och matt sig satte i en wrå.  
 I sådant sinnes storm hon til Olympen swäfvar  
 Och själfva Jovis thron för hennes wrede bäfvar;  
 Än brast hon ut i gråt, än wäktes hennes harm  
 At näpplig Pluto sjelf kan göra större larm.  
 Hon som i Jovis Hof war älskad, hedrad, hörder,  
 Sig wiste desperat och nästan helt förstörder.  
 Sjelf Jupiter stod up och tog Gudinnan mot,  
 Och såg i hennes syn bå' sorg och hemligt knot.  
 Han sad': Gudinna säg, hwad dig för ofärd wäller  
 Jag lofwar dig beskydd och mina ord jag håller:  
 Du har ju altid prof utaf min ynnest rönt;  
 Är watnet nu ej godt? Är fältet intet grönt?  
 Hvem har sig understådt at så ditt sinne reta?  
 Har någon wågat sig på dina parker beta?  
 Jag kan wäl intet tro, at Pan gjordt något strek,  
 Men ware hur det will, Gudinnan är så blek.  
 War god och lukta på en hufvudwattens flaska  
 Som destillerat är af pura bärnstens aska,  
 Det watnet har merit på mångahanda wis,  
 Mercurius har det köpt helt nyligt i Paris.<sup>1</sup>

Gudinnan redogör för sitt ärende, och Pluto, som misstänkes af Jupiter för att hafva utöfvat skälmstycket, hämtas under åska och blixtpupp till Olympen:

Och då han trädde in han mötte Bacchus först,  
 Som sökte källarswän at botad få sin törst,  
 Hör, sade Pluto, säg: Hwad är min wän på färde?  
 Wist förehafwas ting af wigt och mycket wärde,  
 Jag stränga ordres fådt at hit jag komma måst,  
 Ty Eolus kom sjelf till mig med extra påst.  
 Jag kan dig Pluto, ej på detta spörsmål svara,  
 Sad' Bacchus; ty jag wet ej af den minsta fara.  
 Jag war i källarn nyss och tömde min Bouteille  
 Och wil du ha en med så kom och sjelfver wälg.  
 Jag wil gå med dig ned och dricka ett par kannor,

<sup>1</sup> I, Kap. 4, sid. 23.

På nykter maga är för swårt at tåla bannor,  
 At det må rinna lätt, ta vi förut en sill,  
 Sen kan wäl Jupiter få bullra hur han will.  
 Härmed war Pluto nögd, och för hans tilbud tackar.  
 Han drack och Bacchus sad': si hur han står och smackar,  
 Drick du som jag rent ut och bruka intet krus.  
 Sen drack man skål på skål, tils bägge hade rus.<sup>1</sup>

Rusig träder Pluto också fram för Jupiters tron. Denne befäller honom att först gå och sofva sig nykter. Sedan framledes han åter och får bekänna sina smusslerier med häxan Sisle. Bubona begär hämd och straff (I, 9 cap.) och att bocken må blifva vid lif. Jupiter beviljar nådigt detta, och i Bubonas följe nedstiger Aesculapius till jorden för att bota bocken:

För denna commission strax läkdoms Guden tackar  
 Och gör sig färdig strax at söka Smålands backar.  
 Apollo fölgde med at se hur det gick till;  
 Ty hwar och en för sig Bubona tjena will.  
 Gudinnan Flora sjelf beredde krydde-possar,  
 Af det hon samlat hop på ängar, berg och måssar.  
 Af alla krydder hon den största samling haft,  
 Tillika en Bouteille af tusen blomme-saft.  
 Här blef ock taget med båd pulfwer och clistirer,  
 Samt droppar många slag och sköna Elexirer.  
 Blodrenande decoct, wälsmaklig emulsion,  
 Och utaf alla slag en tämlig dryg portion.  
 I fall han kunde bli af åderlätning bätter,  
 Så hade man till reds af flere slags lancetter,  
 Med bindlar och hwad mer som till den saken hör  
 Och intet blef förglömt som observeras bör. . .  
 När troppen lände an fants bocken mycket svager,  
 Han kändes knapt igen så war han blefwen mager.  
 Der ingen af dem fants som ej medömkan bar;  
 Ty pulsens matta gång ett elakt tecken war.  
 Den gamla läkdoms Gud tog på sig sina briller  
 Han såg pedantiskt ut och liksom full af griller;  
 Men Gubben är dock ej så galen som man tror.  
 Ty ofta, pröfwat wett i gamla skrynkor bor.  
 Han yttrar sig då först, jag tror det kan ej skada,  
 Att låta honom strax i skarper lut få bada,

<sup>1</sup> I, Kap., 4, sid. 26.

Han måste twättas wäl, at luten biter in,  
Man eljest skada gör på et så wackert skin.  
Sen will jag ett clistir på bocken låta sätta,  
At se om man kan få dess mage först till rätta;  
Ty får han först aptit så går det sedan lätt.  
Det är en härlig sak att äta och bli mätt.

Alla dessa taflor äro utmålade med landtlig enfald: Bubonas wrede, Plutos och Bacchus dryckesgille i källaren och slutligen denna expedition till jorden, som anföres af Aesculapius med sina flaskor och instrumenter och Flora med alla sina kryddepossar. Under Livins händer blir Pluto till folksagans djäfvul, som alltid luras, och Aesculap med sina brillor på näsan förvandlas till en hederlig fädoktor. Det är icke Holbergs, icke Upplysningstidens hvassa kvickhet i dessa skildringar, det är renässansens frodiga, men barnsliga och uppslupna humör, som leker med allt. Livins mytologiska skildringar stå Stjernhjelmns närmare än Holbergs, och han kan visserligen icke i konstnärlig kraft, icke heller i lekfull gratie uthärda någon jämförelse med sin samtida Bellman, men humöret är af samma art.

Liksom Holberg har äfven Livin för afsikt att moralisera sina landsmän. Som han själf säger i företalet: "Jag ifrar emot lasten så godt jag förmår: Gjorde alla det, hade hwarken Peder Paars eller Eric Jonssons Lefwerne tarfvat Beskrifning." Denna moraliserande afsikt framträder i texten, men framför allt i de noter, med hvilka han efter sin stora förebilds exempel, rikligen försett den. Likvisst kan Kyrkostötoschopia knappast kallas en satir i egentlig mening. Livin sätter icke fel, laster, vidskepligheter, löjligheter i relief med samma oblidkeliga skärpa som mästaren Holberg. Fast anslutningen till Peder Paars är så ögonskenlig, har han äfven härutinnan omstöpt allt efter sitt sinne. Hufvudintresset i hans dikt ligger på ett annat område än satirens, nämligen i den troskyldighet och naivitet, hvarmed han beskriver en småländsk bondpojkes icke alltför märkvärdiga händelser. Författaren börjar med skildringen af hans födelse och följer honom sedan troget dag efter dag ända tills han sexton år gammal går i tjänst hos ett folk i grannsocknen.

Och som Livin känner allmogens lif och intresserar sig för dess sedvänjor, fördomar och skrock, blifver hans skildring till en sedemålning, som röjer den närmaste bekantskap med ämnet och ännu i våra dagar är i stånd att fångsla en läsares uppmärksamhet. Äfven Holberg hade sinne för det folkliga, särskildt hade han ett skarpt öga för vidskeplighetens alla former. Men Holberg gör endast narr af Gunhilds konster. Livin har däremot en arkeologs rent etnografiska fröjd af att fördjupa sig i böndernas seder och bruk. Så beskriver han en byskräddare, som syr nya kläder åt Eric, hvilka på grund af mästerns begifvenhet på flaskan blifva dubbelt för stora, och denna skildring är så noggrann, att man får den mest lifvande föreställning, om huru smålandspojkarne den tiden voro klädda. Till och med de broderade blommor, som prydde byxfickorna, äro utförligt beskrifna. Han skildrar, hur Eric iförd sin nya dräkt (1, 3) begifver sig till kyrkan, där han efter gudstjänsten säljer tuggtobak åt bönderna. Med lika noggrannhet beskrifves (II, 1.) Erics kista och dess innehåll — den viktigaste saken bland en bonddrängs husgeråd. Kalaset, hvarmed Erics nya husbondefolk hälsar honom och fadern vid ankomsten är också liffullt och troget framställt. Soldaten, en viktig och ansedd person bland bondebefolkningen för ordet och skroderar som en sann Miles gloriosus:

Han talte nu om krig, om hunger, nöd och päst;  
 Hur i Bataillen han rätt ofta illa farit,  
 Han talte ock om dem, der sjelf han aldrig varit.

När Aesculap och de öfriga gudarna undersöka den sjuke bocken finna de slutligen hexskottet, hvarmed han förtrollats. Detta beskrifves utförligt (I, 9):

Till slut man lyckligt fant en klut uti en vrå,  
 Hwaruti låg en lapp med characterer på.  
 Man undrade på alt, ty här sågs allehanda,  
 På ganska konstigt sätt sig om hwart annat blanda,  
 Här fants en hop med korn af flerehanda säd,  
 Emellan, där och hvar små bitar utaf träd;  
 Der woro uddar ock som wådligt woro brutne  
 Och kulor som förut ur bössor woro skutne;

Där war en duktig tofs, af ragg och svinehår,  
 Emellan såg man ull och lödja utaf får.  
 Man såg små stickor ock i båda ändar brände,  
 Så hwassa at man dem igenom korfskin rände;  
 Der woro naglar ock som samlats flera år  
 Och klipte vårdslöst nog af fingrar och af tår;  
 Det war en finer malm af stora klockan gnagen  
 Och hämtad med besvär helt bittid Påskedagen;  
 En angelägen sak som ej förgätas bör,  
 När man från gästbud far på raka eller stör.  
 Här woro flere slag dem jag ej hinner nämna:  
 Men af ett sådant skott kan värsta oxen rämma.  
 Ett så förtwifladt sår slik trolldom med sig för,  
 At den som sådant fådt om några timmar dör.  
 Allt detta hade gjordt för bockens hälsa hinder:  
 Men sen det funnit war, war faran mycket minder.  
 Sist gjorde man här af ett offer åt Vulcan  
 Då märktes wärre dån och brak än utaf Pan.  
 Nu syntes bocken och befants inunder bogen,  
 En skråma den man trodt han rifwit sig i skogen:  
 Men nu sågs uppenbart at det en wärkan war,  
 Utaf det trolldoms bylt man honom skickat har.

På liknande sätt berättas, hur Eric under en färd i bygderna  
 föres vilse af öfvernaturliga makter, af Afund och Sylvan, säger  
 författaren visserligen, men i själfva verket syftar han på gammal  
 svensk allmogeskrock. Skildringen slutar med att han återkommer  
 hem gastkramad.

Den intressantaste af dessa folkliga vidskepelser, som Eric upp-  
 lefver är den, då han juldagsmorgonen, något tung i hufvudet af  
 den föregående kvällens rikliga förplägnad, kommer förtidigt i  
 kyrkan och blir vittne till andarnes nattliga gudstjenst, en före-  
 ställning, som finnes spridd i alla kristna länder:

De woro nu helt när då de med ängslan funno,  
 At ljusen öfwer alt i hela kyrkan brunno,  
 De gåfwo sig ej tid at rasta minsta blick:  
 Men Eric i en hast rätt fram till kyrkan gick.  
 Han steg ock dristigt in: men märk hwad honom hände:  
 Då han sig rundt omkring åt kyrkans bänkar wände,

Så såg han hwarje wrå af bara gaster full;  
 Han när som på ett hår af skrämnel fallit kull.  
 Han kände en och an som nylig woro döda,  
 Som sågo skrupne ut i brist af duktig föda.  
 Hwad mer förskräcklig syn har nånsin någon mött?  
 Han beneraglor såg förutan minsta kött.  
 Han såg en gammal Präst på prädikstolen gapa,  
 Sig wrida af och an och tusen miner skapa,  
 Dess röst wår Eric hört, men ej dess ord förstod;  
 Ty rördes i hans kropp hwarenda droppa blod.  
 Han wille ut igen men kan ej dörren hitta,  
 En gast så höflig war at han bad Eric sitta:  
 Men Eric blef förskräckt och fant ej något råd:  
 Han ägde manligt mod, men aldrig öfwerdåd.  
 Här funnos qvinfolck ock som djupt för honom nego:  
 Men härwid Erics hår gerad i högden stego,  
 Han tänkte: Jag är Dräng, kanske jag i en hast,  
 Kan här bli trugat till at wigas wid en gast.  
 En sådan tanka snart en billig afsky wäkte;  
 Han ägde ingen lust att öka gasters släkte,  
 För detta släktskap han en gruffig afsky bar;  
 Han sökte komma ut men måste stadna qwar.  
 Han wiste ej om han war waken eller drömde,  
 Men detta äfwentyr han ej så lätt förglömde.  
 Prädikan geck förbi, de började sin sång  
 Och Eric stod helt tyst vid dörren i en gång.  
 Han tyckte wäl till halfs han kände melodien,  
 Men sången geck så matt som låtet utaf bien.  
 När sången slutad war, så föllo de på knä,  
 På gammalt brukligt sätt, som folk, men ej som få.  
 De ljusen som så klart förut i kyrkon brunno,  
 De släktes i en hast och gasterna förswunno:  
 Dock kom der först en gast och talde honom till  
 Och sade: Säg min wän hwad du bland döda will.  
 Wår Eric wågar ej med denna gasten tala;  
 Men gol ett litet ord som tupparna plä gala.  
 Det sägs at ingen gast förbidar tuppens rop:  
 Men gerna kort förut far neder i sin grop.  
 Wår gast ej mera will den muntra gossen skräcka,  
 Men lindrigt will han dock för förwett honom knäcka:

Han honom gaf en klapp på kinden med sin hand,  
Hwarefter syntes strax en grof och mörkblå rand.<sup>1</sup>

Eric befrias af klockaren, som kommer för att sopa kyrkan, ty:

När spöken fata bort så lemnas alltid mull,  
At mäst hwar enda bänk af sådant tyg är full.

När han på kyrkovallen för fadern berättar händelserna blir denne helt förskräckt och lyckönskar Eric till att så lätt hafva sluppet undan; ofta händer det, "at den som julenatt i kyrkan går för tidigt, har blifvit mördad först, sen hackad små som kål".

Genom sitt bredt beskrifvande manér, som trohjärtadt återgifver hvarje enskildhet och lyser af godt humör, står Livin närmare sextonhundraålets skalder än sin egen tids. Hans största fel är att han håller alltför litet måtta med detaljer; han är ofta grofkornig, men egendomligt nog är han aldrig tvetydig, och han söker heller aldrig att utmåla en sida af de naturliga behofven, som äldre humorister med Rabelais i spetsen gärna dröja vid. Finkänslig är han icke, men det var en egenskap som ännu icke var uppfunnen. Sin fröjd har han af att utmåla fester och gästabud. En af hans bästa skildringar är beskrifningen på julaftonen och dess förberedelser:

Med mörkt och hiskligt slask den kulna hösten lider,  
Man wet ej ordet af förr än till Jul det skrider.  
Då wisar wintren sig med isglöpp, snö och frost,  
Som fägnar Eric mer än bästa Julekost.  
Han gladdes långt förut at få på släden åka,  
Och slippa Juledag i bara smutsen tråka.  
Den dagen föll nu in; men Juleafton först;  
Då såg man all slags bot för hunger och för törst.  
Alt öfwerflödigt war; det kan jag intet neka;  
Man lät en kostlig gris i heta ugnen steka,  
Som endast fyra dar på werlden sedt sig mätt;  
Blef snart igenom stekt och blef en kostlig rätt.<sup>2</sup>

<sup>1</sup> Bok II, 6 kap.

<sup>2</sup> Bok II, 5 kap.

Här öfverväldigas författaren så af sina minnen, att han icke blott berättar för oss den lille grisens korta lefnads saga utan äfven hans syskons mera borgerligt fridfulla ungdom. Sedan han derefter gjort en hastig digression om julbak — en epiker har rättighet att infoga episoder i sin berättelse — återtager han tråden på följande sätt:

Den lilla grisen togs ur ugnen ut med rakan.  
 I stället för en duk på bordet låg ett lakan.  
 Som mästadels war rent, allenast några dar,  
 Vår Gumma det för sig på sängen brukat har.  
 Det räknas ej så nog om det var något smutsat;  
 För öfrigt allting war ordenteligen putsat.  
 Nu bars ock maten fram, ty alt war wäl tillreds:  
 Man såg hur hwar för sig med detta var tillfreds.  
 Först sattes bränwin fram at reta upp ap'titen,  
 Sen kom bemälte gris fast han war något liten;  
 Samt ärter, lutfisk, fläsk och korf och saltat kött,  
 Förutan smör och ost och peppar som war stött.  
 Julafton ser man ej, at mat, som eljest, delas:  
 Men hwar tar för sig själf så snart som något felas.  
 På fläsket lades först med hela lagret an,  
 At flottet öfver allt om mun och fingrar rann.  
 Och sen man härutaf förtärt ett wackert stycke,  
 Så sattes ärter fram men deraf äts ej mycket,  
 Ett kannfat aldrahögst förtärdes nu per man,  
 Ty bättre ärteslag man ej i Sochnen fann.  
 Det war ock ändtlig sant at de ej koktes mjuka;  
 Dock wiste Hustrun dem på många sätt at bruka:  
 Ibland hon derutaf lät mala präktigt mjöl  
 Och kommo det bland malt så gaf det präktigt öl.  
 Ej eljest såsom nu så feta ärter wankar,  
 Ty uti hwardagslag, togs endast tvenne dankar:  
 Julafton nödigt war at bruka mera krus,  
 Ty lades då deri två sköna Juleljus.  
 Man kan då sluta lätt at desse woro feta,  
 De kunde hos en död, snart sagt aptiten reta.  
 Sjelf Bonden åt så starkt at han när blifvit sjuk,  
 Hans mage wille knapt på några da'r bli mjuk.  
 Om han ej då och då emellan, bränwin supit,  
 Så had' han känna fådt hur hwarje ärta krupit:

Men denna ljufwa saft betog dem deras lopp  
 Och satte makt och mod uti dess matta kropp.  
 När hwar och en fådt nog af denna sköna rätten,  
 Bar Eric fatet ut, gaf bandhund sista sqwätten,  
 Som fast han stod i band, högt upp på Eric sprang  
 Och gaf ett glädje skall med en fördubblad klang.<sup>1</sup>

I samma omständiga stil fortsättes beskrifningen med skildringen af juldagen, som börjar med julottan och slutar med dans och pantlekar.

Mat och brännvin mera än psalmsång och predikan utgöra omkvädet i denna bondefest, hvilken slutligen tröttar genom sin enformighet. Icke ens de olika hemsökelser af spöken som Eric — han är född med segerhufva — är utsatt för kan i längden upplifva detta enahanda. Men målningen af bondens hvardagslif är sällspordt trogen, och knappt något svenskt poem från denna tid torde kunna uppvisa en motsvarighet härtill. Något försök att försköna sitt ämne och poetiskt omkläda det gör författaren aldrig. I bok 2, kap. 7 förekommer en episod, som i detta afseende är typisk. Under julottans morgongudstjänst flyga små foglar in genom fönstret och fladdra kring den stora ljuskronan:

Små foglar sågo på hur Juleljusen glindra  
 I Kyrkan flögo de och tjänsten något lindra.  
 Och fast de woro små, de hade präktigt swalg,  
 På nykter mage de dock längta efter talg.  
 De sågos här och där af ljusen bitar pläcka,  
 Och wille med gewalt på denna rätten påcka;  
 Ty fast man körde dem wäl hundra gånger bort,  
 Instälde de sig dock ånyo innan kort.  
 I Kyrkans kors här sågs en stor och präktig krona,  
 De wiste ej en gång en sådan prydnad skona.  
 Der war en tafla på af skönaste emaille,  
 De skämdes dock ej för at der begära talg.  
 I början wäkte de i Kyrkan mycket buller:  
 Men klockarn sände ut en hoper små patruller  
 Som körde några ut fast andra kom igän,  
 Dock ledsna de till slut åt sådant glapp och ränn.<sup>2</sup>

<sup>1</sup> Bok II, kap. 5.

<sup>2</sup> Bok II, kap. 7.

Huru vackert är icke detta motiv: småfåglarna som under jultotts gudstjänst fladdrade kring juleljusen. Hvilka fromma betraktelser skulle icke en sådan taffla uppväckt i en medeltids munks sinne, eller hur osökt skulle icke en modärn skald symboliskt omtolkat den. Livin förlorar icke ett ögonblick sin nykterhet. Han återgifver motivet just som han sett det, men höjer sig icke ett ögonblick från detta bondepos vanliga nivå: också fåglarna liksom människorna under en holländsk kermesse lefva här endast för maten. Men i detta sega fasthållande vid hvad han sett och hört ligger också hans styrka, och det är skildringens trovärdighet, som ännu i dag förlänar dikten ett visst värde.

Det bör för öfrigt slutligen framhållas, att det icke endast är Peder Paars, som tjänat författaren till förebild. Äfven andra litterära källor hafva inverkat på framställningssättet. Detta framgår redan af arbetets allmänna plan. Dikten har formen af en lefvernebeskrifning, som börjar med en omständlig skildring af hjältens födelse och som skulle slutat med hans död eller sena ålderdom, såsom vi säkert kunna antaga med tanke på liknande berättelser. Det kan nu tyckas som om denna plan utan vidare skulle gifvit sig själf för författaren; men detta är icke så själfklart, som det kanske skulle kunna förefalla. Peder Paars har en helt annan komposition. Den uppräknar visst icke hvarje händelse i hjältens lif med samma yttre trohet, som Livin skildrar Eric Jonssons lefverne. Holberg flyger igenom sitt ämne; perspektivet formar sig till en lång gata af komiska situationer, men någon allvarlig utredning af sin hjältes lif har han aldrig ärnat gifva. Den biografiska form, som Livin använder, förekommer ofta i sjuttonhundratalets engelska romaner fullt medvetet användt i psykologiskt syfte. Så t. ex. i Tom Jones och i rent karrikerad form i Tristram Shandy. Det är dock icke på denna art af framställningar, som bör tänkas, utan på den rent yttre, kronologiska uppradning af äfventyr och händelser, som utmärka de tyska folkböckerna och första romanerna under femton- och sextonhundratalet. Äfven i dessa är det icke ovanligt, att författaren mer eller mindre detaljerat följer sin hjälte från vaggan till grafven. Til Ulspegel, Riddar Finke, Simplex Simplicissimus

äga detta kompositionssätt. Att denna läsning icke var Livin okänd framgår af en uppräkning, som förekommer i andra bokens första kapitel:

Uti Historier han elljest nog sig öfvat:  
Men köpte ingen förr än han dess värde prøfvat.  
Han af de bästa slag en artig samling gjordt  
Och minnet räckte till så uti smått som stort.  
Ullspegels äfwentyr war en ibland de bästa,  
Der ser man hwad för puts han spelat mot sin nästa;  
De woro wäl ibland ej af den finsta smak.  
Dock stundom muntert skämt; ty det war mäst hans sak.  
Om Riddar Finkes färd med alla dess bedrifter,  
Fans tryckt en hel Octav ibland hans andra skrifter.  
Man finner saker der som öfwegå förnuft  
Ty Riddarn bräns i sjö och drunknar uti luft.  
Hans samling innehöll för öfrigt intet sladder  
Som till exempel: när en bonde böd till fadder,  
Så sände han sin dräng at Hobergs-Gubben be,  
Der får man ock portrait af samma Gubbe se.  
Han gaf till fadderskänk så nog en dräng kan bära  
Och frågar om han sedt en annan mer förära  
Då drängen sade ja: Tills han så mycket fädt  
At han med största plats med bördan hem åt gådt.  
Marcolphi witra wärk ett prof af största snille,  
När Salomon och han hwarannan fresta wille.  
En högst upbygglig piece; den i hans samling war,  
Fast man hos lärde män, den ofta saknat har.  
Här fants en saga ock, som sig på sanning stödde,  
Hur Carsus slog sin Bror, at mäst till döds han blödde,  
Hur Lejoninnan sen tog honom i försvar  
Och med all aktsamhet till sina ungar bar.  
På alt uptänkligt sätt ett willdjur honom tjenar  
Och åt så kär Eleve hon Moders hjerta länar;  
De åto med apptit förutan disk och duk;  
De passa up hwaran när någon kändes sjuk.  
Här ses hur wilda djur sig också låta tämja;  
Här märktes intet kif, men enighet och sämja.  
Den ena gärna på den andras ögon såg  
Hwad man förborgat hölt och i dess inre låg.

En Chrönika der war hwars namn jag ej fådt weta,  
 Men efter sådant wärk man länge nog får leta.  
 Det war ett gammalt tryck i denna lärda bok;  
 Den henne skrifwit har war intet någon tok.  
 När man i henne såg så kändes blodet gäsa;  
 Fast ingen war så slug som kunde henne läsa.  
 Ja, Klockarn ej en gång ett enda ord förstod  
 Dock troddes denna bok uppbygglig, rar och god.  
 Härnäst här äfven fants en saga om Helena;  
 Der ser man olycksfall med dygden sig förena:  
 Men skönhet som stod ut de aldrawärsta prof,  
 Tili slut dock want sin pris och blef ej lasters rof.  
 Han ingen Catalog på sina böcker hade;  
 Fast han dem hwarje dag i bästa ordning lade.  
 Hans wisor woro fler än jag dem teckna kann;  
 Dem fäste han i hop tillsammans i ett bann.  
 Der funnos ämnen nog, för gamla och för unga,  
 För hwem som hade lust i denna boken sjunga.  
 Ej war der en af dem som war den andra lik,  
 En inhölt endast skämt, en på Moral war rik.<sup>1</sup>

Af dylikt folkligt, troligen tyskt ursprung är hela det parti, som handlar om hexan Sisle och hvilket af Pluto berättas för Jupiter. Det upptager i dikten kapitlen 4—8 af första boken. Det sönderfaller i tvenne berättelser, och båda dessa illustrera det folkliga ordstäfvet, att en elak käring är värre än djäfvulen själf. Det börjar med en berättelse om, hur Pluto lärt känna Sisle. Han hade förgäfvets sökt stifta ofred mellan tvenne makar, som alltid lefvat i sämja. Sisle åtager sig mot ett par nya skor att göra dem osams. Sisle besöker först hustrun och inbillar henne att på mannens hals växer ett långt hår, som kan vålla skada, om det ej borttages. Hon borde därför sedan mannen insomnat skära bort det med en rakknif, som hon skulle dölja under hufvudgårdet. För mannen berättar den gamla hexan, att hustrun ärnar mörda honom. När han ser, att hon, sedan han lagt sig, förfar som Sisle förutsagt, tror han på hexans berättelse och slår hustrun halft ihjäl. Sisle får sina skor, och det dröjer i sex veckor, innan makarna försonas.

<sup>1</sup> Bok II, kap. 1.

I det andra äfventyret, i hvilket Sisle öfverlistar Pluto, är det en köpman, som spelar hufvudrollen. Denne hade förskrifvit sig till mörkrets furste mot löfte att alltid hafva tur i köpenskap; upphörde denna skulle han vara fri från kontraktet. Köpmannen säljer också med stor vinst allt hvad som faller i hans händer: rostigt järn, kattor m. m., men när det börjar lida mot tiden, då han skall tillfalla Pluto, vill han gärna blifva fri från kontraktet. Sisle förstår att så råda, att det lyckas. Hon har under tiden hamnat på en slags asyl eller fattiggård för gamla kvinnor, och hon uppmanar nu köpmannen att förvärfva alla hjonen samt föra dem ombord på sitt skepp. Han lyder hennes råd, far sedan från hamn till hamn utan att kunna sälja de smutsiga och trätlystna käringarna. När Pluto anländer för att hämta köpmannen, blir han något öfverraskad af situationen, men när han bland gummorna upptäcker Sisle, förstår han sammanhanget och begifver sig skyndsamt bort, låtande alla tankar på köpmannen fara.

Dessa båda historier hafva säkerligen inkommit från någon tysk folkbok af en eller annan art. För detta antagande talar hela deras struktur. Båda återfinnas också som svenska folkböcker, fast jag endast påträffat dem från en senare tid. Berättelsen om köpmannen återfinnes i följande skillingstryck:

*De flesta Flickors beklagansvärda lott jemte fruarnes angenäma svar; och på köpet Enkornas tillägg, den 24 Juli 1826. Hvarefter följer Trollpackan eller den räddade Köpmannen (Saga). Stockholm, 1826, tryckt i Wennlundiska boktryckeriet.*

(I Uppsala Universitets bibliotek återfinnes detta tryck under signatur *Folkvisor* 1825—1832 VI. a.) I slutet af "sagan" uppgifves att den är tagen ur en dikt från Konung Carl XI:s tid.

Sagan är mycket kort; den fyller endast två sidor i oktavtryck, men motivet, fast ej så färgrikt utspunnet som hos Livin, är i hufvudsak det samma.

Berättelsen om käringen som stiftade osämja mellan tvenne makar läses i ett annat skillingstryck:

*En märkvärdig Historia, som lemnar den upplysningen om att, »Hvarest Djefvulen icke sjelf kan komma, dit skickar han en gammal*

*Kärring» af F. Röse. Öfversättning från Tyskan af A. A. W. Wexjö 1847. Hos A. G. Dewrell. Med egen förlagsrätt. (I Uppsala Universitets bibliotek under signum: Sagor och Folkskrifter 1847—1848. X, n:o 43).*

Äkta paret är här namngifvet. Mannen heter Kaspar och är jägare; hustrun heter Mariandel. Både i dessa namn samt i andra småsaker bär sagan vittne om att hafva i någon mån rönt inflytande af det nyromantiska sagoberättandet. Motivet är väsentligen detsamma som i Kyrkostötoschopia.